

УДК 378.147

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД ПЕРЕКАЗОМ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ДОДАТКОВИХ МІКРОТЕМ У 8 КЛАСІ

Тетяна Скасків

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
кафедра методики викладання української мови і культури мовлення,
46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса 2
тел. (035)43-58-65*

У статті досліджено проблему написання переказів із введенням додаткових мікротем у 8 класі, розглянуто вимоги до побудови таких текстів, переваги і недоліки, особливості структурних компонентів та принципи їх використання в навчальному процесі.

Ключові слова: методика, переказ, мікротема, форми навчання, мовні засоби, висловлювання.

Шкільна практика потребує створення методики, якою буде передбачено особливу підготовку до переказів різних видів, типів і стилів мовлення, урахування функціонально-стилістичного, комунікативно-діяльнісного, соціокультурного підходів у навчанні, внутрішньооб'єктних і міжпредметних зв'язків, особливостей різних видів переказів, інтерактивних методів і прийомів навчання, вікових можливостей учнів 8-9 класів.

Визначити вихідні теоретичні положення, які стали базовими для створення методичної системи роботи над переказами різних типів і стилів мовлення допоміг детальний огляд, вивчення і всебічний аналіз лінгвостилістичної, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури з проблеми дослідження, аналіз шкільних програм, підручників і посібників [6, с. 9].

Необхідно, щоб мовлення учнів було орфографічно, стилістично правильним, а також відповідало нормам мовленнєвої культури. При цьому всі рівні та аспекти розвитку мовлення школярів можуть повноцінно реалізуватися лише за умови, якщо вони актуалізуються на найвищому рівні – тексту, адже саме на ньому здійснюється вдосконалення вмінь, які мають безпосередній вихід на мовленнєву практику. Головним у навчальному процесі стає переорієнтація з пасивних форм навчання на активну творчу працю.

Мета статті – показати роботу над переказом із введенням додаткових мікротем у 8 класі.

Чинна програма української мови передбачає такі вміння, якими повинні володіти учні 8 класів у роботі над переказами:

1) розрізняти поняття: види, форми мовлення, вимоги до мовлення; текст, його основні ознаки, структуру, види зв'язку речень у тексті, загальні мовні засоби міжфразного зв'язку;

2) визначати стилі (розмовний, художній, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний), сферу їх використання, типи (розповідь, опис місцевості, пам'яток історії

та культури, роздум) і жанри мовлення (оповідання, повідомлення, тематичні виписки, конспект, протокол);

3) розуміти фактичний зміст, тему, основну думку висловлювань інших людей з одного прослуховування;

4) визначати причинно-наслідкові зв'язки, зображально-виражальні особливості в текстах, складніших, ніж у попередніх класах;

5) користуватися з певною метою, залежно від мовленнєвої ситуації, різновидами слухання: ознайомлювальним, вивчальним, критичним;

6) визначати зображувально-виражальні особливості тексту;

7) формулювати висновки щодо сприйнятого, оцінювати прослухане, співвідносячи його із задумом мовця, своїм життєвим досвідом;

8) складати простий і складний плани почутого;

9) оцінювати прочитаний уголос текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення;

10) переказувати докладно, вибірково і стисло тексти наукового і публіцистичного стилів мовлення, підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму [5, с. 86].

Специфіка переказу із введенням додаткових мікротем полягає у формуванні та перевірці комплексу життєво необхідних комунікативних умінь:

1) самостійно визначати предмет і завдання висловлювання;

2) добирати для їх вирішення необхідні мовні засоби;

3) будувати висловлювання відповідно до конкретних комунікативних завдань;

4) створювати власні самостійні висловлювання певного стилю, типу і жанру мовлення [3, с. 6].

Для цього виду переказу дуже важливим моментом є співвідношення створених учнями текстів зі змістом і структурою початкового тексту. У статті “Методика роботи над переказами із введенням додаткових мікротем у 5 класі” ми подавали основні прийоми роботи над творчими переказами на основі аналізу спеціальних досліджень, збірників для переказів, досвіду роботи вчителів.

Покажемо роботу над переказом тексту публіцистичного стилю із введенням додаткових мікротем на уроці рідної мови у 8 класі.

Велика таємниця самоствердження

Якщо людина замерзає або вмирає від голоду, у боротьбі за життя вона цілком спроможна втратити людську подобу. Спрацьовує інстинкт самозбереження. Та щойно потреба в їжі, одязі, житлі перестає бути основною, на перший план відразу висувається потреба в самостверженні.

Що це за потреба? Вона полягає в необхідності викликати до себе повагу людей. Потреба до тебе інших стає, в свою чергу, підґрунтям самоповаги.

Особливо нестримною потреба самоствердження є в молодих людей. Погляньте, як часом вони червоніють або ж полотніють, не знаючи, куди подіти руки. Що подумают люди, що скажуть про те, який ти, що зробив, де став, куди пішов?

Самоствердження, завоювання авторитету – справа непроста. Щоб заслужити повагу, необхідно стати майстром певної справи, потрібно поводитися так, щоб тебе просто неможливо було не поважати. Навчитися чогось, як і постійно контролювати самого себе – дуже непросто. Набагато простіше вдатися до псевдосамоствердження, такого собі замітника, ерзацу.

Майже в кожному класі є такий собі блазень, клоун, який розважає публіку на уроках. Майже в кожній школі є хуліган місцевого значення, який, як може, отрує життя вчителям і директору. Блазні й мікрохулігани – дуже різні, проте суть їхньої поведінки одна-єдина – це форма псевдосамоствердження. Блазнівати чи розмахувати кулаками, погодьтеся, легше, ніж навчитися робити щось таке, чого ніхто інший не може.

Можна піти ще простішим шляхом. Можна одягнутися, як заведено в людей, поваги яких ти добиваєшся. Адже зустрічають завжди за одержинкою, і проводжають найчастіше за нею ж. Так що жодних розумових зусиль не знадобиться.

Розумні бізнесмени давно заприїмили цю людську слабину – вишицтисся за рахунок не змісту, а форми, не розуму, а одержини. На цьому вони й облаштували свій бізнес, розкрутивши могутній маховик індустрії моди. Ви тільки уявіть, що сталося б на Заході, якби штани, черевики, меблі й машини кожен купував раз на двадцять років (теоретично таке цілком можливо)? Через рік економіка була б зруйнована доценту...

Мода існує не тільки на одяг, меблі, машини. Є мода на проведення дозвілля, теми розмов і навіть “переконання” (звісно, в лапках). Металіст, кришнаїт, рокер, брейкер, хіпар будуть годинами розповідати, як їх “осінило”. А спитайте, чому, скажімо, кришнаїзм, а не іслам? Чому рок-н-рол, а не гопак? Тому що сьогодні одне модне, інше – ні. Зміниться мода, і на зміну металові прийде пір’я, класичні східні єдиноборства поступляться перед кетчем, тобто бійкою без жодних правил. І все через те, що мода – найпростіший спосіб псевдосамоствердження.

(390 слів) (За І.Бестужевим-Ладую), [1, с. 234-235].

Спираючись на ті вміння, про які йшлося раніше, після першого ж прочитання тексту можна провести невеличку бесіду, яка допомагає учням краще сприйняти зміст, розвиває їхні здібності мислити відповідно до запропонованої ситуації.

Запитання бесіди:

1) До якого стилю належить текст? Свою відповідь обґрунтуйте. *(Це текст публіцистичного стилю, бо є емоційно-оцінні слова, суспільно-політична лексика, образна лексика, що має оцінну спрямованість, наявні питальні речення).*

2) Що таке самоствердження за текстом? *(Потреба поваги від інших).*

3) Що людині потрібно робити, щоб самоствердитися? *(Необхідно стати майстром певної справи, потрібно поводитися так, щоб тебе просто неможливо було не поважати).*

4) Про що йде мова у тексті? *(У тексті розповідається про прагнення до самоствердження).*

5) Які є способи самоствердження? Розкрийте основну думку тексту. *(Головна думка – самоствердження).*

Наступним етапом роботи над переказом є аналіз структури тексту. Під час цього учні 8 класу аналізують, окрім тематичної і смислової, структурну цілісність тексту, переконуються в поділі тексту на змістові частини та їх типологічні характеристики. Учні 8 класу вже повинні вміти поділити текст на частини за змістом і за типами мовлення. Тому діти самостійно складають план тексту й вибудовують його типологічну структуру, вчитель лише контролює процес.

Текст “Велика таємниця самоствердження” поділений на дев’ять абзаців, у ньому можна виділити такі мікротеми:

1) Інстинкт самозбереження (охоплює 1, 2, 3, 4 абзаци. Короткий зміст: людина в боротьбі за життя здатна втратити людську подобу, вона прагне поваги до себе інших

людей, бо це є підґрунтям самоповаги; нестримною потреба самоствердження є в молодих людей, які готові на все заради цього).

2) Псевдосамоствердження (охоплює 5, 6 абзаци. Короткий зміст: поведінка блазнів, клоунів і хуліганів – це форма псевдосамоствердження).

3) Мода (охоплює 7, 8, 9 абзаци. Короткий зміст: є мода на проведення дозвілля, теми розмов і навіть “переконання”, бо вона – найпростіший спосіб псевдосамоствердження).

Усі ці мікротеми чи підтеми об’єднані в одну тему: самоствердження.

Далі провели бесіду за такими запитаннями:

- 1) Чим доповнити текст?
- 2) Які цікаві факти можна навести?
- 3) Які типи мовлення доцільно використати?

Ми з’ясували, що цей текст можна було б доповнити розповіддю та роздумом. Зокрема більшість учнів висловили думку, що в тексті відсутня розповідь про витівки блазнів і хуліганів, дехто – про відсутність чіткого визначення поняття “самоствердження”. Треба також зауважити, що у тексті можна поширити роздум про самоствердження, виразивши своє ставлення до того, про що йдеться.

Далі йде пошук місця для цих вставок. Аналіз структури дає можливість зробити висновок, що їх треба ввести в текст таким чином:

1) Визначення поняття – у першій мікротемі, оскільки у подальших частинах тексту вся увага зосереджена уже більше на псевдосамоствердженні. Тут можна розкрити поняття із тлумачного словника.

(Як відомо, потреби людини є вихідним стимулом до діяльності. Об’єкти, що спонукають до цього, виступають у формі свідомих образів або уявлень, думки або поняття, ідеї або морального ідеалу. Мотив – це те, що, відображаючись у свідомості людини, стимулює її до активності, спрямовуючи її на задоволення певної потреби. Самоствердження – це ствердження себе, своєї особистості, визнання своєї цінності, значущості своєї особи).

2) Розповідь про блазнів і хуліганів – у другій мікротемі. Це наблизить читача чи слухача до кращого розуміння, підготує до власних висновків, надасть образності висловлювань, а також допоможе продемонструвати оригінальність та неповторність, різноманітність та багатство українського слова.

(До чого тільки можуть додуматися учні, щоб привернути до себе увагу: кинути стілець з таким гуркотом, щоб було чути не тільки в класі, а й у кабінеті директора; намалювати портрет вчителя, поки той активно пояснює новий матеріал; натерти дошку воском, щоб краще крейда не писала; зіграти у повітряний бій літаків під час виконання контрольної роботи; зобразити візерунок з крейди на стільчику вчителя, а дехто взагалі може не реагувати на присутність педагога у класі, свідомо ігноруючи його. А бувають випадки, особливо в молодих вчителів, що старшокласники ставлять до них, як до своїх однолітків, дозволяючи собі використовувати форму Ти при звертанні).

3) Роздум про самоствердження – після третьої мікротеми, що дасть змогу повністю розкрити значення понять “самоствердження”, “псевдосамоствердження”, а також буде цікавим доповненням і завершенням тексту.

(Самоствердження є необхідним аспектом активності Я, що реалізує сутнісні властивості людської особистості. Залежно від типу особистості, індивідуальних особливостей і соціальної ситуації самоствердження набуває різноманітних форм. Воно

може носити характер наукової або художньої творчості, комунікативної активності, соціальної кар'єри, прагнення до лідерства, саморозвитку особистості.)

Творча частина не є окремим текстом, а вводиться в уже готовий текст, тому при її написанні потрібно врахувати мовностилістичне оформлення, яке повинно відповідати стилеві тексту. Досліджуваний текст публіцистичного стилю, а отже і введені частини повинні бути написані відповідно до вимог даного стилю. Вони мають бути також чітко, логічно побудовані, у них не повинні подаватися “зайві” факти.

Варто наголосити учням на правильному доборі засобів змістового, логічного і психологічного зв'язку. Можна зупинитися детальніше на лексичних і граматичних засобах. вибір вдалого, доречного слова, використання синонімів.

Оскільки цей вид роботи виконують учні 8 класу, то в тексті слід використовувати питальні речення і відповіді на них, однорідні члени речення, ланцюжковий чи паралельний зв'язок речень, вставні одиниці тощо. Особливу увагу можна приділити вдалому добору слів, використанню синонімів (антонімів, професіоналізмів), фразеологічних одиниць, займенникових замінів іменників, що допоможе не тільки збагатити текст переказу, а й збільшити лексичний запас учня.

Основне завдання можна сформулювати так: передати первинний текст і вставлені частини як смислово і структурно цілісність.

1. Глазова О. П. Рідна мова. 8 клас: Плани-конспекти уроків. Х.: Веста: Видавництво “Ранок”, 2007.

2. Донченко Т. Як готувати учнів до переказу // Українська мова і література в школі. 2001. № 1-2. С. 3-6.

3. Переказ із творчим завданням як екзаменаційна форма контролю підготовки учнів з української мови // Українська мова і література в школі. 1999. № 1. С. 6- 10.

4. Переказ із творчим завданням як екзаменаційна форма перевірки учнів з української мови у загальноосвітніх навчальних закладах // Дивослово. 1999. № 1. С. 18-23.

5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українська мова 5-12 класи. К.: Ірпінь, 2005.

6. Філоненко Л. М. Система роботи над переказами різних типів і стилів мовлення в 5-7 класах загальноосвітньої школи: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. К., 2007.

THE METHODOLOGY OF WORK WITH THE PARAPHRASES WITH THE USAGE OF ADDITIONAL THEMES IN THE 8TH FORM.

Tetiana Skaskiv

*Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University,
Department of Methodology of teaching Ukrainian and culture of speech,
46027, Ternopil, Kryvonis str., 2,
phone (35)43-58-65*

The problem of this article is the writing of paraphrases with the usage of additional themes by the pupils of 8th form. The article deals with the main principles of the structure of such kinds of work, their positive and negative usage, with the peculiarities of structural components, the principles of their usage in educational process.

Key words: paraphrases, additional themes, structure, structural components, educational process.

**МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД ИЗЛОЖЕНИЕМ С ВВЕДЕНИЕМ
ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ МИКРОТЕМ В 8 КЛАССЕ**

Татьяна Скасків

*Тернопольский национальный педагогический университет
имени Владимира Гнатюка
кафедра методики преподавания украинского языка и культуры речи
46027, г. Тернополь, ул. М. Кривоноса 2
тел.(035) 0043-58-65*

В статье исследуется проблема написания изложений с введением дополнительных микротем учениками 8 класса, рассматриваются требования к построению таких текстов, преимущества и недостатки, особенности структурных компонентов и принципы их использования в учебном процессе.

Ключевые слова: методика, изложение, микротема, формы обучения, языковые средства, высказывание.

Стаття надійшла до редколегії 27. 11. 2009

Прийнята до друку 20. 01. 2010